

УДК 811.111'42:82-343(73)

НАРАТИВНА МОДЕЛЬ МІФОЛОРНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОГО АМЕРІНДІАНСЬКОГО РОМАНУ-ЛЕГЕНДИ

Волкова С. В.

Херсонський державний університет

У статті досліджено міфологорний простір амеріндіанського роману-легенди, що постає інтерпретаційним конструктом, модель якого будується за принципами гомогенності, дискретності, ієрархічності складників простору, цілісності. У роботі представлено конфігурацію наративної моделі міфологорного простору роману-легенди.

Ключові слова: конструкт, міфологорний простір, наративна модель.

Волкова С. В. Нарративная модель мифологорного пространства современного америндского романа-легенды. В статье исследуется мифологорное пространство америндского романа-легенды, являющееся интерпретационным конструктом, модель которого строится на основе гомогенности, дискретности, иерархичности элементов этого пространства, целостности. В работе показана конфигурация нарративной модели мифологорного пространства романа-легенды.

Ключевые слова: конструкт, мифологорное пространство, нарративная модель.

Volkova S. V. Narrative model of mythologic space of Amerindian novel-legend. The article researches the mythologic space of novel-legend as the construct which model is based on such principles as homogeneity, discreteness, hierarchy of its elements, and wholeness. The paper gives the configuration of the narrative model of novel-legend mythologic space.

Key words: construct, mythologic space, narrative model.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Поняття простору як способу моделювання різних аспектів семантики тексту широко застосовується в лінгвістичній науці: досліджуються концептуальний і когнітивний простори текстів (О. П. Воробйова, О. С. Кубрякова, А. М. Приходько), простір медіадискурсу (С. І. Потапенко), образний та паремійний простір поетичних текстів (Л. І. Белехова, І. С. Гулідова), лінгвокультурний (Н. І. Андрейчук, В. І. Карасик, В. В. Красних) простори. Простір у художньому цілому розглядається як узагальнена модель світу автора (Ю. М. Лотман, О. Ю. Мазанова), у якій відображено індивідуально-авторське розуміння картини світу, зокрема трагедійної (В. Г. Ніконова), модерністської (О. П. Воробйова), постмодерністської (О. А. Бабелюк). Оповідний простір тлумачиться як частина художнього простору (І. А. Бехта, Ю. М. Лотман, Б. С. Савчук, В. М. Топоров). Особливе місце посідає теорія ментальних просторів і концептуальної інтеграції (Ж. Фоконье, М. Тернер).

Метою статті є опис наративної моделі міфологорного простору сучасного амеріндіанського роману-легенди.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міфологорний простір англomовних амеріндіанських художніх прозових текстів розуміємо як когнітивно-семіотичну площину розгортання вербалізованої інформації про уявлення, вірування, судження й ціннісні орієнтації амеріндіанського етносу. Дослі-

дження ґрунтується на думці про те, що кожний міфологорний образ існує не сам по собі, а виявляється вбудованим, вписаним у семантичний простір усього художнього тексту, навіть у весь семантичний простір американської лінгвокультури, який ми, як і Ю. М. Лотман, розглядаємо як частину семіосфери, семіотичного простору світової культури [2, 433].

У статті науковий інтерес акцентується на романі-легенді сучасного американського письменника індіанського походження Наварра Скотта Момадея «The Way to Rainy Mountain» («Шлях до Гори Дощів»). Поєднання різножанрових наративних ліній (наприклад, текстів легенд з історичними оповідями та автобіографічними історіями) уможливує визначення подвійної природи жанрової своєрідності твору: з одного боку, постають легенди про життя племені кайова, героями яких є етнокультурні образи-символи, а з іншого – романний наратив, у якому діють персонажні образи сучасної американської спільноти. Визначити жанр цього твору як роман-легенду дають змогу оповіді, в основі яких лежать чудо, фантастичний образ чи уява, що сприймаються наратором або читачем як достовірні. Саме такі характеристики притаманні жанру легенди [1; 3, 196]. У творі зібрано тексти легенд кайова, які були переказані батьком і бабусею автора та записані ним під час його подорожі до Гори Дощів у 1967 р. Ці тексти складають окрему оповідну лінію в романі-легенді, яку ми умовно відносимо до міфологорного наративу.

«The Way to Rainy Mountain» слугує яскравим прикладом розгортання міфологеми Шляху, що починається вже в «Пролозі» роману-легенди, у якому йдеться про відправний і кінцевий пункти

подорожі племені, визначаються географічні та хронологічні межі:

“The journey began one day long ago on the edge of the northern Plains. It was carried on over a course of many generations and many hundreds of miles. In the end there were many things to remember, to dwell upon and talk about” (1, 3).

На початку оповіді про шлях племені кайова автор окреслює мету, заради якої люди цього племені здійснили свій довгий шлях, і вперше згадує про Тай-ме – етнокультурний символ, що слугує тотемом для амеріндіанців і сьогодні:

Tai-me came to the Kiowas in a vision born of suffering and despair. “Take me with you”, Tai-me said, “and I will give you whatever you want”. And it was so. The great adventure of the Kiowas was a going forth into the heart of the continent. They began a long migration from the headwaters of the Yellowstone River eastward to the Black Hills and south to the Wichita Mountains. Along the way they acquired horses, the religion of the Plains, a love and possession of the open land. Their nomadic soul was set free. <...> From the beginning the migration of the Kiowas was an expression of the human spirit, and that expression is most truly made in terms of wonder and delight: “There were many people, and oh, it was beautiful. That was the beginning of the Sun Dance. It was all for Tai-me, you know, and it was a long time ago” (1, 4).

Люди отримали Тай-ме як винагороду за *suffering* (страждання) та *despair* (відчай). Тому Тай-ме і сьогодні символізує силу, захищеність, спокій [6, 87].

В «Introduction» («Вступі») міфологічна лінія оповіді доповнюється легендою про походження гори під назвою Дияволова Скеля (Кам'яне Дерево, як її називають люди племені кайова):

A dark mist lay over the Black Hills, and the land was like iron. At the top of a ridge I caught sight of Devil's Tower upthrust against the gray sky as if in the birth of time the core of the earth had broken through its crust and the motion of the world was begun (1, 8).

У наведеному фрагменті виявляємо відразу декілька образів-символів: *Black Hills* (символ зв'язку з темним царством), *Devil's Tower* (символ Духа Зла), *core of the earth* (серце землі – символ життя), *the motion of the world* (рух – символ розвитку). Отже, метаморфоза природних явищ (від *iron land*, що означає омертвілий стан, до *birth of time* – початок руху, зміни на краще) актуалізує ідею відродження, надію на кращі зміни в житті людей.

У центрі оповіді цієї частини лежить легенда кайова, у якій розповідається про перетворення хлопчика на ведмедя:

Eight children were there at plays, seven sisters and their brothers. Suddenly the boy was struck dumb; he trembled and began to run upon his hands and feet. His fingers began claws, and his body was covered with fur. Directly there was a bear where the boy had been. The sisters were terrified; they ran, and the bear after them. They came to the stump of a great tree, and as they did so it began to rise into the air. The bear came to kill them, but they were just beyond its reach. It reared against the tree and scored the bark all around with its claws. The seven sisters were borne into the sky, and they became the stars of the Big Dipper (1, 8).

Метаморфоза (*the boy was struck dumb; he trembled and began to run upon his hands and feet; a great tree began to rise into the air*) як стилістичний прийом у наведеному тексті легенди слугує реалізації ідеї про те, що подорож, яку здійснили кайова, – це не лише географічна зміна місця знаходження, а й трансформація свідомості людей цього племені, їхніх поглядів на життя, заміна одних ціннісних орієнтирів іншими та надбання нових етнокультурних символів, таких як Тай-ме, Танець Сонця.

Назва розділу «Setting Out» («Відправлення») частково розкриває зміст, оскільки в цій частині йдеться про час народження племені. Міфологема Шляху розгортається в таких міфемах:

– про вихід племені на землю через стовбур дерева (*Kiowas came one by one into the world through a hollow log*);

– про перших домашніх тварин (*The dog led the man here and there, around and around, and they came to safety*);

– про викрадення Юнаком-Сонцем простої дівчини (*Instead of a redbird, there was a young man standing before her. The man spoke to her and said: “I have been watching you for a long time, and I knew that I would find a way to bring you here. I have brought you here to be my wife”*), яка потім народила йому сина, а її бажання повернутись на землю з небесного світу призвело до її загибелі;

– про появу братів-близнюків (*The grandmother spider told him never to throw the ring into the sky, but one day he threw it up, and it fell squarely on top of his head and cut him in two. He looked around, and there was another boy, just like himself, his twin*), яким вдалося вирватись із печери велетня-людоджера та здійснити вчинок – знищити змію, яка заповзла в тіпі (*They killed a great snake which they found in their tipi*).

Усі ці історії містять міфологічні образи-символи, що постають знаками амеріндіанської етнокультури: Юнак-Сонце, брати-близнюки, бабуся-павук, великан-людоджер і Тай-ме. Шляхом вплетення міфологічних образів-символів у тканину не тільки міфологічного, а й історичного та автобіографічного наративів, повісткування яких відбувається паралельно з міфологічним наративом, формується смислова єдність міфологічного та художнього простору у романі-легенді. Здійснюється ця смислова єдність завдяки наявності в усіх трьох наративах тригерів, виражених словами, що позначають образи-символи.

Шлях до нового життя племені кайова був непростим, оскільки їм необхідно було переломлювати себе, свої погляди, залишати десь там, далеко, свої мрії. Тема туги перехреснується з темою очуднення засобом створення міфологічно-авторських образів у романі-легенді, тих образів, передконцептуальною основою яких постають етноархетипи, насамперед етноархетип Великої Матері.

Знаковою є легенда про те, як кайова отримали свій новий фетиш, етнокультурний символ Тай-ме:

Long time ago there were bad times. The Kiowas were hungry and there was no food. There was a man who heard his children cry from hunger, and he went out to look for food. He walked out four days

and became very weak. On the fourth day he came to a great canyon. Suddenly there was thunder and lightning. A voice spoke to him and said, "Why are you following me? What do you want?" The man was afraid. The thing standing before him had the feet of a deer, and its body was covered with feathers. The man answered that the Kiowas were hungry. "Take me with you", the voice said, "and I will give you whatever you want". From that day Tai-me has belonged to the Kiowas (1, 36).

Магічне явище, фетиш, талісман, ідол Тай-ме спочатку відкрився мисливцю кайова (першій людині), а потім став надбанням, оберегом, талісманом для всіх людей племені.

У заключній частині роману-легенди під назвою «Епілог» («Епілог») антитезою художніх образів *занепад і вічна молодість* актуалізується етноконцепт СВІТОВА ГАРМОНІЯ. Так, відкривається «Епілог» описом про дощ із метеоритів, феноменом, що дійсно мав місце в історії, оскільки вказано конкретну дату події:

During the first hours after midnight on the morning of November 13, 1833, it seemed that the world was coming to an end. Suddenly the stillness of the night was broken; there were brilliant flashes of light in the sky, light of such intensity that people were awakened by it. With the speed and density of a driving rain, stars were falling in the universe. Some were brighter than Venus; one was said to be as large as the moon (1, 85).

Образ зірок, що з великою швидкістю падали у вигляді густого дощу у всесвіті, вербалізує падіння старого устрою в історії життя племені кайова. Далі автор описує підготовку й проведення ритуалу Танець Сонця, що символізує підтримку життєздатності, добробут та продовження життя:

It was very beautiful. When the lodge frame was finished, a woman – sometimes a man – began to sing. It was like this:

Everything is ready.

Now the four societies must go out.

They must go out and get the leaves,

the branches for the lodge.

And when the branches were tied in place, again there was singing:

Let the boys go out.

Come on, boys, now we must get the earth.

The boys began to shout. Now they were not just ordinary boys, not all of them; they were those for whom prayers had been made, and they were dressed in different ways. There was an old, old woman. She had something on her back. The boys went out to see. The old woman had a bag full of earth on her back. It was a certain kind of sandy earth. That is what they must have in the lodge. The dancers must dance upon the sandy earth. The old woman held a digging tool in her hand. She turned towards the south and pointed with her lips. It was like a kiss, and she began to sing:

We have brought the earth,

Now it is time to play;

As old as I am, I still have the feeling of plays.

That was the beginning of the Sun Dance. It was all for Tai-me (1, 88).

Семіотичну канву опису проведення обряду Танець Сонця складають такі образи-символи: стара жінка (*old woman*) – символ Великої Матері, земля з піску (*sandy earth*) – символ Духа Сонця, танець Сонця (*the Sun Dance*) – символ добробуту, життєздатності, Тай-ме (*Tai-me*) – символ незламності духу.

Рамкова композиція легенди також підпорядкована актуалізації ідеї циклічності, що посилює пафос виживання, який ми виявили в описі проведення обряду Танець Сонця. Заключні слова в пролозі ("There were many people, and oh, it was beautiful! That was the beginning of the Sun Dance. It was all for Tai-me, you know, and it was a long time ago" (1, 88)) точно повторюють слова з прологу ("There were many people, and oh, it was beautiful! That was the beginning of the Sun Dance. It was all for Tai-me, you know, and it was a long time ago" (1, 4)), що створює рамковий наратив у тексті. Рамкова композиція в оповіді зберігається в усіх частинах, з яких складаються розділи тексту.

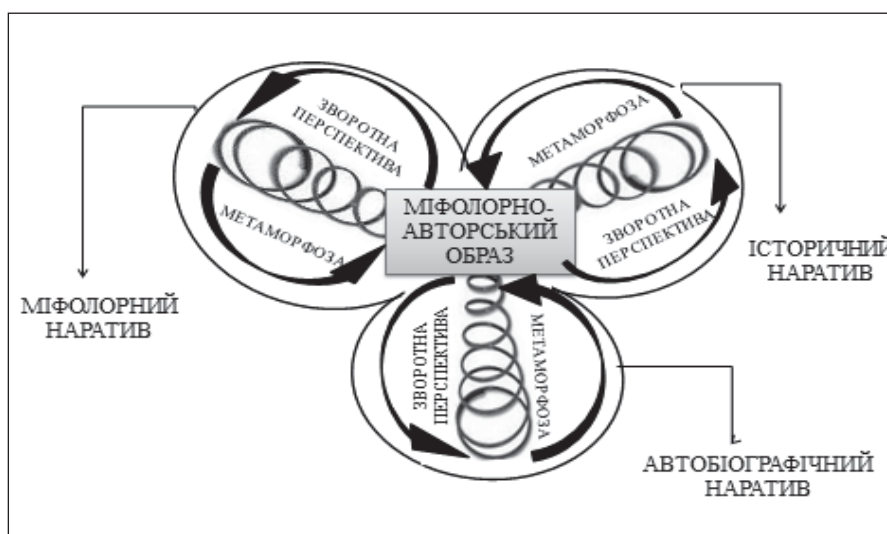

Рис. 1. Спіралеподібна модель міфологічного простору роману-легенди

Увесь зміст роману-легенди майже цілком пролітає в оповіді, що маніфестує дієстетичний спосіб зображення дійсності в художньому тексті. З процесом деєпізації, дефабулізації пов'язана наявність у романі надзвичайно докладних історичних екскурсів та автобіографічних включень, що зумовлюється принципом спіралі.

Основними мотивами постають час, рух, свобода, лад і безлад, життя й смерть, кохання, здоров'я та хвороба. Вони зумовлюють цілісність, багатовимірну складність тексту. До того ж ці частини організовані в наративний триптих (триптих складається з трьох частин; це дизайнерська техніка, що застосовується в живописі та оформленні інтер'єру). Кожна з частин триптиху композиційно та змістовно доповнює інші, спричиняючи перехід на новий виток розвитку сюжету. Таку техніку застосовує Н. С. Момадей у романі-легенді «The Way to Rainy Mountain». Смыслова єдність здійснюється за рахунок тригерів, етноархетипних символів, виявлених у різних композиційно-мовленневих формах оповіді: описі, роздумі, коментарі, авторських відступках.

Спіралеподібна модель міфологічного простору роману-легенди відображає в різних типах наративу (міфологічному, історичному й автобіографічному) розгортання міфологічно-авторського образу, який формується завдяки когнітивній операції нарощування етнокультурних смислів, втілених в образах-символах як складниках художнього образу персонажа. Конфігурацію моделі міфологічного простору роману-легенди показано на рис. 1.

З кожним витком спіралі міфологічно-авторський образ набуває певних ознак, які відображаються в ході оповіді про життєвий шлях племені кайова та розкриваються через зворотну перспективу й метаморфозу.

Звернення до довідникової літератури з амеріндіанської міфології уможливило ствердження того, що повторювані в трьох частинах триптиху лексичні одиниці позначають той чи інший етнокультурний символ. З'ясування денотативного значення цих лексичних одиниць шляхом звернення до словників символів дало змогу експлікувати їх етнокультурний смисл.

Отже, ми виявили словесні етноархетипні образи-символи, які слугують тригерами зворотної перспективи (активізують читача повертатись до змісту різних наративів, що утворюють триптих) і постають складниками міфологічно-авторського образу персонажа хлопчика, сина Великого Творця, Духа Неба, у романі-легенді «The Way to Rainy Mountain».

Так, наприклад, у трьох наративах (міфологічному, історичному й автобіографічному) першої частини роману-легенди йдеться про появу племені кайова. В усіх наративах виявляємо словесний образ-символ першої людини (*coming out*): у міфологічному – “They called themselves Kwuda, “coming out”; в історичному – “They called themselves Kwuda and later Tepda, both of which mean “coming out”; в автобіографічному – “I remember coming out upon the northern Great Plains in the late spring”. У міфологічному наративі оповідається про те, що перші люди племені кайова вийшли у світ через дупло дерева (*a hollow*

log): “You know everything had to begin, and this is how it was: the Kiowa came one by one into the world through a hollow log” (1, 16). Етноархетип Жінка-Творець втілюється в образі жінки, вагітної від Духа Неба – Сонця: “There was a woman whose body was swollen up with Sun’s child, and she got stuck in the log. After that, no one could get through, and that is why the Kiowas are a small tribe in number. They called themselves Kwuda, “coming out” (1, 16–17).

На початку свого шляху люди племені кайова мешкали серед гір: у міфологічному наративі – “They lived at first in the mountains. They did not know of Tai-me”; в історичному – “There the land itself ascends into the sky. These mountains lie at the top of the continent, and they cast a long rain shadow on the sea of grasses to the east”; в автобіографічному – “I have walked in a mountain meadow bright with Indian paintbrush, lupine, and wild buckwheat” (1, 22–23). Словесний образ-символ гори, виражений у текстах трьох наративів прямою номінацією *mountain*, слугує позначенням зв'язку між небом і землею.

Просуюваючись на схід, люди зазнавали певних труднощів. У наративах шостої частини роману-легенди вплітається словесний образ-символ павука (*spider*): у міфологічному – “The sun’s child was big enough to walk around on the earth, and he saw a camp nearby. He made his way to it and saw a great spider. The spider spoke to the sun’s child, and the child was afraid”; в історичному – “In the autumn of 1874, the Kiowas were driven southward towards the Staked Plains. As evening came on, the earth was suddenly crawling with spiders, great black tarantulas, swarming on the flood”; в автобіографічному – “I know of spiders. There are dirt roads in the Plains. Now and then there comes a tarantula, at evening, always larger than you imagine, dull and dark brown, covered with long, dusty hairs” (1, 26–27). Незважаючи на свою жахливість, жінка-павук, як виявляється, у міфологічному наративі є бабусею хлопчика та захищає його від інших: “She cared for him well and made him fine clothes to wear” (1, 30). Образ жінки-павука як захисника людини слугує алегорією того, що на шляху кайова відбувається ціннісна переорієнтація: одні цінності приходять на зміну іншим.

Новим надбанням кайова став Тай-ме (Tai-me) – символ добробуту й захисту. У десятій частині роману-легенди розповідається про зустріч людей племені кайова з Тай-ме: у міфологічному наративі – “The thing standing before the man had the feet of a deer, and its body was covered with feathers. The man said that the Kiowas were hungry. “Take me with you”, the voice said, “and I will give you whatever you want”. From that day Tai-me has belonged to the Kiowas”; в історичному – “The great central figure of the kado, or Sun Dance, ceremony is the Tai-me. This is a small image, less than 2 feet in length, representing a human figure dressed in a robe of white feathers, painted upon his face, breast, and back with designs symbolic of the sun and moon”; в автобіографічному – “Once I went with my father and grandmother to see the Tai-me bundle. There was a great holiness all about in the room, as if an old person had died there or a child had been born” (1, 36–37).

Тай-ме є сакральним артефактом для амеріндіанців, який знаходить як предметне втілення в житті кайова, так і духовне, має медісову силу: у міфологічному наративі – "*Tai-me bundle is not very big, but it is full of power*"; в історичному – "*Aho remembered this: that if anyone who wore a medicine bundle failed to show it the proper respect, it grew extremely heavy around the neck*"; в автобіографічному – "*That was a strange and meaningful thing to see. It meant that Mammedaty had got possession of a powerful medicine*" (1, 80–81).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Таким чином, набір визна-

чених етнокультурних образів-символів вербалізує шлях племені кайова (кайова зображено в центрі моделі) від покірності, терплячості до отримання нових знань та етнокультурних символів. На шляху кайова до нового життя відбувається трансформація свідомості й цінностей (що на рис. 1 показано стрілочками від центру моделі до його зовнішніх меж) і позначено, що в такий спосіб здійснюється метаморфоза цінностей, свідомості, етнокультурних смислів, втілених у міфологічно-авторському образі персонажа.

Перспективою дослідження вважаємо подальше вивчення наративних ознак амеріндіанських прозових текстів та конструювання образу наратора в них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-укл. Ю. І. Ковалів. – К. : Академія, 2007–2007. – Т. 2. – 2007. – 607 с.
2. Лотман Ю. М. Семиосфера / Ю. М. Лотман. – СПб. : Искусство, 2000. – 704 с.
3. Словарь литературоведческих терминов / под. ред. А. И. Тимофеева, С. В. Тураева. – М. : Просвещение, 1974. – 509 с.
4. Топоров В. Н. Пространство и текст / В. Н. Топоров // Текст: семантика и структура : сб. ст. / отв. ред. Т. В. Цивьян. – М. : Наука, 1983. – С. 227–284.
5. Fauconnier G. Mappings in Thought and Language / G. Fauconnier. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – 205 p.
6. Lake-Thom B. Spirits of the Earth: a Guide to Native American Nature Symbols, Stories and Ceremonies / B. Lake-Thom. – New York : Penguin Group, 1997. – 210 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Momaday N. S. The Way to Rainy Mountain / N. S. Momaday. – New Mexico : University of New Mexico Press, 1969. – 89 p.